

نظریه توسعه‌نیافرگی تعاونی‌ها در ایران: استراتژی داده بنیاد

کریم مهری^۱

محمد ابراهیمی^۲

الیاس امینی بردباره^۳

سعید صفری^۴

چکیده

مقاله حاضر با استفاده از رویکرد بر ساختی و تفسیری و روش‌نامه اقتصادی و توسعه، سال ششم، شماره سوم، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صفحات ۱۸۱-۱۵۷ به بازسازی معنایی موانع توسعه پخش تعاون بر اساس مصالحه با مطلعین کلیدی می‌پردازد. روش‌نامه اقتصادی و توسعه پژوهش حاضر، روش‌نامه اقتصادی و توسعه پژوهشی است و از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد ثانویه برای انجام عملیات تحقیق استفاده شده است. مهم‌ترین پرسش‌های تحقیق حاضر است که «چه مدل نظری توسعه تعاونی‌ها را از دیدگاه مطلعین کلیدی تبیین می‌کند؟ چه عواملی باعث توسعه‌نیافرگی پخش تعاون گشته است؟» چه تغییراتی باید رخ دهد تعاونی‌ها توسعه یابند؟ راهبردهای کنشی آن چیست؟ و پیامدهای این راهبردها چه خواهد بود؟ این پژوهش به ارایه نظریه بهصورت محدود به واقعیت پرداخته تا بر اساس آن، مدل نظری (تحلیلی)^۵ درخصوص موانع توسعه پخش تعاون به شیوه نظریه‌پردازی داده بنیاد ارائه گردد. بافت‌های بدست آمده شامل متعین‌های تعديل ساختاری قبل و بعد از انقلاب، مدیریت ناطولوب در تعاونی‌های بزرگ و ناتوانی در انتباق تعاونی‌های کوچک به عنوان شرایط علی درونی، تحریم‌های بین‌المللی توسعه شهرنشینی رفاه نسبی و رشد فردگرایی به عنوان شرایط علی بیرونی؛ اصلاحات ارضی، ابعاد حقوقی- قانونی و کاهش سودمندی برخی تعاونی‌ها به عنوان بستر؛ جنگ، کمبود سرمایه مالی، کمبود سرمایه اجتماعی و کمبود سرمایه فرهنگی و ضعف مدیریتی به عنوان شرایط مداخله‌گر؛ ضعف توسعه فرهنگی و دولت محوری؛ فقدان توسعه سرمایه اجتماعی به عنوان راهبرد و پیامدهای عدم توسعه تعاونی‌ها و مقوله هسته‌ای این بررسی موانع توسعه تعاونی است.

واژگان کلیدی: توسعه تعاونی‌ها، تعديل ساختاری، نظریه‌پردازی داده بنیاد، سرمایه اجتماعی

Email:kmehrik@yahoo.com

Email:ebrahimim12@yahoo.com

Email:elyasamini89@yahoo.com

Email:saeedsafarift@yahoo.com

5- grounded theory

6- Theoretical (analytical) model

۱- مدیر گروه پژوهشی علوم اجتماعی جامعه‌اندیش

۲- عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور

۳- کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی

۴- کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی

مقدمه

تعاونی‌ها سازمان‌هایی دموکراتیک هستند و توسط اعضای خود که فعالانه در سیاست‌گذاری و اتخاذ تصمیمات مشارکت می‌کنند، ایجاد می‌گردند. پیشینه فعالیت تعاونی‌ها به دوران بسیار دور در قالب تعاونی‌های سنتی و سپس مدرن بازمی‌گردد با وقوع انقلاب اسلامی باور عمومی نسبت به تعاون تغییریافت. و راه یافتن تعاون به قانون اساسی، این شیوه پسندیده فعالیت اقتصادی-اجتماعی از اعتبار مضاعفی نیز بهره‌مند ساخت و عزم راسخ جمهوری اسلامی ایران به تحقق عدالت اقتصادی با توصل به همه روش‌های شناخته شده را آشکار کرد و بابی جدید را فراراه مشتاقان گسترش عدالت اجتماعی گشود. در صدر جهات و دلایلی که تعاون را به عنوان دومنین بخش اقتصادی کشور مطرح می‌سازد باید به اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی اشاره نمود.

در اصل ۴۳ جهت دستیابی به اهدافی از جمله تأمین استقلال اقتصادی جامعه، ریشه کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، ضوابطی برای اقتصاد جمهوری اسلامی ایران تعیین گردیده است. تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند در شکل تعاونی از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق در آورد (قانون اساسی، اصول ۴۳ و ۴۴) برای دستیابی به اهداف متعالی نظیر ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد قطعاً نیاز به برنامه‌ریزی مبتنی بر پژوهش بوده است. بر اساس اصل ۴۴ و ۴۳ تعاونی به عنوان دومنین بخش اقتصاد کشور به رسمیت شناخته شده است. در برنامه ششم توسعه مقرر شده است ۲۵ درصد اقتصاد کشور تعاونی گردد؛ اما بر اساس شواهد، کمتر از ۵ درصد اقتصاد کشور هم اکنون به تعاونی‌ها تعلق دارد. به عبارتی دیگر، تعاونی‌ها به دلیل وجود موافقی به اهداف تعریف شده دست نیافتدند.

هرچند به دلیل اهمیت مسائله پژوهش‌های زیادی با صرف هزینه‌های قابل توجه در زمینه شناسایی موائع توسعه تعاونی‌ها انجام شده است اما مسائل تعاونی‌ها کشور همچنان

پابرجا و حل نشده به‌نظر می‌رسد. یکی از دلایل اساسی این مسأله این است که نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام شده هماهنگ و یک دست نمی‌باشد. به عبارت دیگر تحقیقات متعددی در این زمینه از جمله در کشور ما صورت گرفته است که به‌دلیل رویکرد پوزیتیویستی و کمی‌گرایانه و عوامل دیگر نتایج حاصله پراکنده مبهم و نارسا و گاه متناقض می‌باشد لذا چندان قابل استفاده نیستند. بنابراین استفاده از روش نظریه داده بنیاد جهت تدوین یک مدل نظریه برخاسته از تجربه افراد مطلع کلیدی دارای اهمیت بسیار است.

تعدادی از نویسندها و محققان در مراکز مختلف مربوط به مطالعه تعاقن به این مسائل پرداخته‌اند اما مطالعه آنها عمدتاً سطحی و محدود به دسته‌بندی آسیب‌های تعاقنی‌ها به شکل محدود بوده است و هیچ‌کدام در قامت یک مدل نظری-تحلیلی ظهر نیافتنه است. بهخصوص هیچ‌کدام به ارائه مدل نظری (تحلیلی) بر اساس روش نظریه‌پردازی داده بنیاد نپرداخته‌اند. در این مقاله منظور از مدل نظری (تحلیلی) مجموعه مقوله‌های پروردۀ است که به صورت منظم با جمله‌های بیان‌کننده ارتباط به یکدیگر متصل شده‌اند تا چار چوب مدلی را شکل دهند که پدیده فرایندی توسعه تعاقنی را توضیح دهد. جملات بیان‌کننده ارتباط به ما توضیح می‌دهند موانع توسعه تعاقنی‌ها به‌دست چه کس و چه چیز و در چه وقت، در کجا، چرا، چگونه، و با چه پیامدهایی رخ داده است.

لذا مسئله اساسی این مطالعه ارائه مدل نظری تحلیلی^۱ در خصوص موانع توسعه تعاقنی‌ها بر اساس مصاحبه با فراد مطلع کلیدی و ترکیب یافته‌های پژوهش‌های گذشته است. در همین راستا با استفاده از رویکرد بر ساختی و تفسیری و روشناسی نظریه داده بنیاد به بررسی موانع توسعه تعاقنی‌ها پرداخته خواهد شد. مهم‌ترین پرسش‌های تحقیق حاضر این خواهد بود که «چه مدل نظری موانع توسعه تعاقنی‌ها را تبیین می‌کند؟» به بیان دیگر این مقاله مشخص خواهد کرد که موانع توسعه تعاقنی‌ها از دیدگاه مطلعین کلیدی، در چه زمینه‌ای؛ توسط چه کسانی؛ چه زمانی؛ با چه شدتی و به چه دلیلی بوقوع می‌پیوندد. راهبردهای کنشی آن چیست؟ و پیامدهای این راهبردها چه خواهد بود؟ محقق در این مقاله سعی نموده است از این رهگذر به نتایج و پیشنهاداتی دست یابد که مدل نظری موانع

1- Theoretical (analytical) model

توسعه تعاونی‌ها را به عنوان یک مورد پژوهشی در محافل و مجتمع علمی مطرح سازد و دستاوردهای این رساله در سطحی باشد که در محافل یاد شده در جهت آموزش نظریه تعاون در مجتمع اکادمیک به حساب آید.

هدف تحقیق

هدف کلی این تحقیق درک معنایی موانع توسعه تعاونی‌ها بر اساس دیدگاه مطلعین کلیدی و پژوهش‌های انجام شده است.

اهداف خاص‌تر این تحقیق را می‌توان به شرح زیر مقوله‌بندی کرد.

- چه جنبه از عناصر جامعه ایران تغییر کرده است که مانع رشد تعاونی‌ها شده است؟
- مجاری و منابع این تغییرات از نظر مطلعین کلیدی کدام اند؟
- پیامدهای این تغییرات از دیدگاه مطلعین کلیدی چیست؟
- ارائه یک مدل پارادایمیک شامل پنج بعد شرایط؛ زمینه، عوامل مداخله‌گر؛ تعامل و پیامد بر اساس نظریه داده بنیاد.

چارچوب مفهومی

تحقیقات کیفی، برخلاف پژوهش‌های کمی که مبتنی بر یک چارچوب نظری جهت نظریه آزمائی هستند، از چهارچوب مفهومی استفاده می‌کنند. چهارچوب مفهومی مجموعه مفاهیم به هم مرتبط را شامل می‌شود که بر مفاهیم عمده مورد مطالعه تمرکز دارد و آنها را در قالب یک نظام منسجم و مرتبط معنایی به هم‌دیگر پیوند می‌دهد (احمدپور، ۱۳۸۵: ۱۲۳). در رویکر نسل دومی محققان نظریه‌پردازی داده بنیادبر استفاده از تئوری در تحقیق تأکید شده است در تعریف حساسیت نظری بیان می‌داند که سطح حساسیت نظری یک پژوهشگر بازتابی از سابقه ذهنی و فکری محقق است یعنی از نوع نظریه‌ای که مطالعه و درک کرده می‌تواند در انجام پژوهش خود بهره گیرد (ملانی، ۲۰۰۶: ۲۳).

مفهوم تعاون

لغت تعاون از زبان عربی و از کلمه عون گرفته شده و معادل فارسی آن همکاری و همیاری رساندن، یاری رساندن، یاری و دستگیری است. تعاون از زمانی که در «راج دایل» انگلستان ایجاد گردید، دارای فراز و نشیب‌های بسیاری بوده و در حال حاضر تعاونی‌ها در تمامی جوامع (سرمایه‌داری، سوسیالیستی و...) و ساختارهای اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و سیاسی به فعالیت می‌پردازند و حتی در کشورهای اسکاندیناوی تعاونی‌ها بیشترین سهم را در ایجاد اشغال و تولید ناخالص ملی دارا بوده و در کشورهای در حال توسعه و به تعبیر مناسب‌تر کشورهای جنوب‌شرقی آسیا، تعاونی‌ها توانسته‌اند در قالب‌های کوچک مقیاس بخش قابل ملاحظه‌ای از نیروی انسانی را به کار گرفته و سهم‌شان را در تولید ناخالص ملی و حتی همبستگی و حدت اجتماعی افزایش دهند (محمدرضابی، ۱۳۸۷: ۱۲).

روش

روش‌شناسی مورد استفاده در این مطالعه، روش‌شناسی کیفی است و از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد^۱ به عنوان روش عملیاتی تحقیق استفاده شده است. روش نظریه داده بنیاد، شیوه‌ای از پژوهش کیفی است که در آن، با استفاده از داده‌ای از داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. هدف نظریه‌پردازی داده بنیاد تولید نظریه است و در مرحله مقدماتی ارائه مدل نه توصیف صرف پدیده.

نمونه‌گیری

در بررسی کیفی می‌توان از دو نوع نمونه‌گیری هدفمند و نظریه به صورت همزمان استفاده کرد. از نمونه‌گیری هدفمند برای گزینش افراد مورد مصاحبه و از نمونه‌گیری نظری برای تشخیص تعداد افراد، تعیین محل داده‌ای مورد نیاز و یافتن مسیر پژوهش استفاده می‌شود (محمدپور، ۱۳۸۹: ۴۵). بهمین منظور در پژوهش حاضر مطالعه با استفاده از کدگذاری و تجزیه و تحلیل اسناد موجود که ۱۰ پژوهش کیفی را شامل می‌شده در وزارت تعاون آغاز گشت. این اسناد شامل گزارش کارگاه مشارکتی تحلیل محیطی شرکت‌های تعاونی مسکن

و مصرف آموزش و پرورش، اعتبار، حمل و نقل، کشاورزی، نیاز، صنایع دستی زنان، بهداشت و درمان و بررسی موانع برونوی موجود در راه بهبود و ارتقا کیفی و کمی تعاوونی‌های مرزنشینان است. پس از تجزیه و تحلیل این داده‌ها در جهت نمونه‌گیری نظری و بسط و گسترش هرچه بهتر پژوهش، مصاحبه با متولیان و پژوهشگران حوزه تعاوونی‌ها که سابقه فعالیت طولانی‌مدت در بدنه تشکیلات تعاوونی را نیز داشتند، انجام پذیرفت. نمونه‌هایی که با آن‌ها مصاحبه حضوری انجام پذیرفت دکتر باباخانلو مدیر کل توسعه تعاوونی‌های وزارت تعاوون، دکتر رستمی مدیر کل تحقیقات آموزش و ترویج وزارت تعاوون، مهندس بیگدلی مدیر کل تعاوونی‌های توزیعی کشور، محمدحسین مستغانی بازنیسته تعاوونی، دکتر مسعود گلچین و دکتر رضا صفری شالی عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی؛ دکتر ذکاوی هیئت علمی دانشگاه خوارزمی؛ دکتر انصاری هیئت علمی دانشگاه تهران، دکتر فرهادی هیئت علمی دانشگاه علامه و... که جماعت ۱۷ نفر را شامل می‌شدند هستند. تأکید بر تجربه کاری در تشکیلات تعاوونی‌ها در انتخاب افراد نمونه مورد مصاحبه از آن جهت بوده است که نظر فرد از روی شناخت تعاوونی بیان گردد و داده‌ها قابل اعتماد باشند. علاوه بر مصاحبه‌های حضوری فایل‌های مصاحبه موجود در آرشیو صدا و سیما مربوط به حوزه پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفته است. افرادی که فایل‌های آرشیوی مصاحبه آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته است مهندس کلانتری معاون امور تعاوون وزارت تعاوون، کار و رفاه اجتماعی، ابراهیم طلایی مدیر عامل اتحادیه‌های تعاوونی‌های مصرف، ارسلان قاسمی مدیر عامل تعاوونی مرغداران هستند. مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی آرشیویا حصول اشباع نظری که در آن مفهوم و مقوله‌ی جدیدی ظاهر نشد ادامه‌یافت. گردآوری اطلاعات از بهمن ماه ۱۳۹۴ آغاز گردید و تا خردادماه ۱۳۹۵ به درازا کشید.

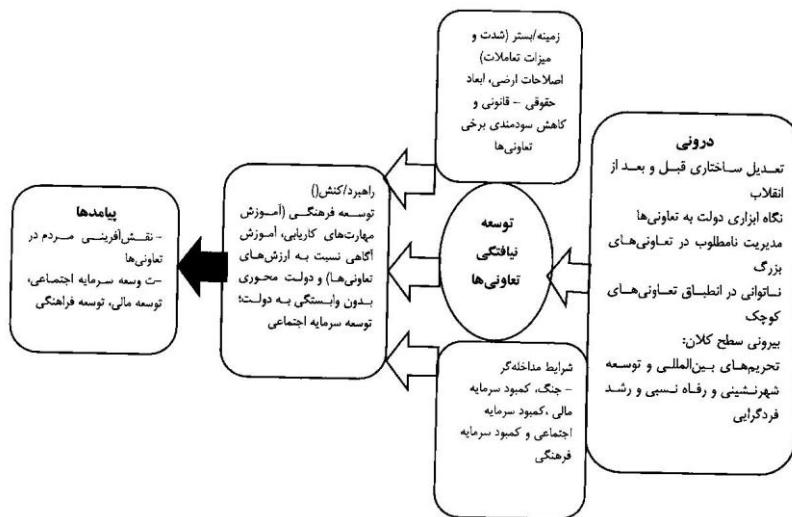
تحلیل داده‌ها

همان طور که در بیان مسئله طرح شد مهم‌ترین پرسش‌های تحقیق حاضر این خواهد بود که «چه مدل نظری موانع توسعه تعاوونی‌ها را از دیدگاه آگاهان کلیدی تبیین می‌کند؟» چه تغییراتی در ایران رخ داده که تعاوونی‌ها به جایگاه تعریف شده خود در قانون دست نیافته‌اند؟ راهبردهای کنشی آن چیست؟ و پیامدهای این راهبردها چه خواهد بود؟ لذا با استفاده از

داده‌های اولیه (مصاحبه با آگاهان کلیدی) و ثانویه (پژوهش‌های انجام شده) به پاسخگویی به سوال تحقیق پرداخته‌ایم در این فرایند مصاحبه با پائزدزه فرد آگاه کلیدی پرداخته شد که در فرد نهم به اشبا نظری دست یافتیم اما جهت حصول اطمینان تا ۱۷ نفر ادامه داده‌ایم. در این بخش مقاله، ضمن شرح داده‌های جمع‌آوری شده از مجموعه مصاحبه‌ها، تلاش می‌گردد تا فرآیند استخراج مفاهیم اصلی، کدگذاری باز، محوری و کدگذاری انتخابی به انجام رسیده و چهارچوب نظری پدیدار گردد.

بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد تعديل ساختاری قبل و بعد از انقلاب، مدیریت نامطلوب در تعاونی‌های بزرگ و ناتوانی در انتلاق تعاونی‌های کوچک به عنوان شرایط علی درونی؛ تحریم‌های بین‌المللی و توسعه شهرنشینی و رفاه نسی و رشد فردگرایی به عنوان شرایط علی بیرونی؛ اصلاحات ارضی، اعاد حقوقی- قانونی و کاهش سودمندی برخی تعاونی‌ها به عنوان بستر؛ جنگ، کمبود سرمایه مالی، کمبود سرمایه اجتماعی و کمبود سرمایه فرهنگی به عنوان شرایط مداخله‌گر؛ توسعه فرهنگی (آموزش مهارت‌های کاریابی، آموزش آگاهی نسبت به ارزش‌های تعاونی‌ها) و دولت محوری بدون وابستگی به دولت؛ توسعه سرمایه اجتماعی به عنوان راهبرد و پیامدهای توسعه تعاونی‌ها و مقوله هسته‌ای این بررسی موانع توسعه تعاونی است که مقولات عمدۀ فوق را در بر می‌گیرد.

در ادامه متن سخنان آگاهان کلیدی در خصوص علل درونی و بیرونی موانع توسعه تعاونی شرح داده شده است.

شکل شماره ۱: مدل نهایی پارادایمی عدم توسعه تعاونی

با مرور مصاحبه‌ها و بازخوانی مفاهیم در نهایت ۱۵ مقوله نهایی استخراج شدند. با انجام کدگذاری محوری زیر مقوله‌ها به یکدیگر و همچنین به مقوله‌های عمدۀ ربط یافتند و همچنین نوع مقوله‌ها از حیث علی، فرآیندی و پیامدی مشخص گشت. مقولات و زیر مقولات عمدۀ استحصال شده از جریان پژوهش در جدول ذیل قابل مشاهده هستند.

جدول شماره ۱: مقولات و زیر مقولات استحصال شده در جریان تحقیق

مقوله عمدۀ	زیر مقولات	مقوله عمدۀ	زیر مقولات
مشکلات ناشی از اقتصاد دولتی، مشکلات عمومی اقتصادی، ضعف در تصویب و نهادینه‌سازی قوانین، بی‌تعادلی و بی‌برنامگی نهادی، بوروکراسی موجود	تدوین قوانین نامناسب، عدم استقلال در وضع قوانین، ضعف قوانین، نقض قوانین	چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور	مشکلات ناشی از اقتصاد دولتی، مشکلات عمومی اقتصادی، ضعف در تصویب و نهادینه‌سازی قوانین، بی‌تعادلی و بی‌برنامگی نهادی، بوروکراسی موجود
نهادینه‌سازی اجرایی	نهادینه‌سازی اجرایی		
نهادینه‌سازی اجرایی			

ادامه جدول شماره ۱

زیر مقولات	مقوله عمدہ	زیر مقولات	مقوله عمدہ	زیر مقولات
چالش‌های مدیریتی، ضعف آموزش و تخصص در تعاونی، عدم تطابق با شرایط جدید، وابسته بودن و عدم اتکا به خود، تعارضات درونی تعاونی، مشکلات نقشی در تعاونی، مشارکت ضعیف اخضا	ندارد	مشکلات درون	ضعف اطلاعاتی، مشکلات مالی و سرمایه‌ای،	فرسایش سرمایه اجتماعی، وجود الگوهای اخلاقی و فکری نامناسب، ضعف روحیه کار
ضعف متولیان	نگاه ابزاری به تعاونی	بخشی تعاونی	ضعف در تجهیزات و ملزمومات اولیه؛ ضعف آموزش حقوقی در تعاونی، ضعف ارتباط بین بخشی و درون بخشی، ساختار غیررقابتی اقتصادی، مشکلات تولیدی تعاونی‌ها، مشکلات مربوط به عرضه کالای تعاونی‌ها	جمعی، نظام و فرهنگ اشتغال انعطاف‌ناپذیر، بی‌تفاوتی نسبت به نهاد تعاون، بی‌اطلاعی عمومی از وجود تعاونی
تعاون در کشور	نگاه ابزاری به تعاونی	نامناسب کشور	فرهنگی	جایگاه نامشخص تعاونی، عدم ضمانت و حمایت مشخص از تعاونی‌ها، درک نادرست از تعاملی، بی‌توجهی به تعاونی، ضعف حمایت و ارتباط فراخشی، اجحاف در مقایسه با بخش خصوصی، مشکلات مربوط به تسهیلات بانکی، ضعف حمایت‌های مالی، مشکلات اقتصادی ناشی از ارگان‌های رقیب، مشکلات مالیاتی
تحلیل رفتمند	تحلیل رفتمند	عدم برنامه‌ریزی	مشخص و مدون	چالش‌های درون دولتی، بی‌توجهی دولت به تعاملات اقتصادی دولتی
رقابت‌پذیری تعاونی، صدمه دیدن ساختار تعاونی	درخصوص بدن تعاون	اجتماعی و اقتصادی در ساختار تعاونی	درخصوص تعاونی	ضعف آموزش و آگاهی اعضاء؛ نگاه ابزاری اعضاء به تعاونی، پایگاه اقتصادی پایین اعضا
پیدایش رانت، پیدایش تعاملات نایهنجار	پیدایش تعاملات غیررسمی	چالش‌های دولتی تعاونی‌ها	ضعف سرمایه انسانی در تعاونی	
عدم کامیابی تعاونی‌ها				

ادامه جدول شماره ۱

زیر مقولات	مفهوم عمده	زیر مقولات	مفهوم عمده	زیر مقولات
نگاه تب مالتی به تعاوونی	نگاه کوتاه‌مدت به	ظهور	تعاوونی	تعاوونی
سیاست‌های تجاری نامطلوب، ضعف رقابت	چالش‌های تعاوونی	بی‌اعتمادی ناشی	تعاوونی	تعاوونی
با بخش خارجی، چالش‌های سیاسی در	چالش‌های تعاوونی	از عدم کامیابی	تعاوونی	تعاوونی
عرضه بین‌الملل	تعاوونی	تعاوونی‌ها	تعاوونی	تعاوونی‌ها
در عرصه بین‌الملل	تعاوونی			

در ابتدا شرایط علی درونی موافع توسعه‌ای تعاؤن و سپس زمینه‌های شکل‌گیری عدم توسعه‌یافتنگی تعاؤنی‌ها شرح داده می‌شود و سپس تعاملات و در نهایت پیامدهای عدم توسعه‌یافتنگی تعاؤنی‌ها شرح داده می‌شوند.

شرایط علی درونی موافع توسعه‌ای تعاؤن

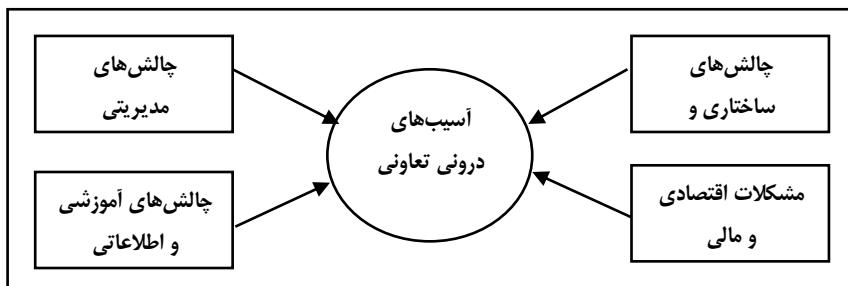
شرایط علی یا سبب‌ساز معمولاً آن دسته از رویدادها و قایع‌اند که بر پدیده‌ها اثر می‌گذارند (استراوس و کورین، ۱۳۹۲: ۱۵۲). در مدل پارادایمی به‌دست آمده از پژوهش حاضر، مشکلات درون‌بخشی تعاؤنی، عدم برنامه‌ریزی مدون و مشخص درخصوص تعاؤنی‌ها و ضعف سرمایه انسانی در تعاؤنی به عنوان شرایط علی در نظر گرفته شده‌اند.

از میان مقولات تولیدشده، تعديل ساختاری قبل و بعد از انقلاب، مدیریت نامطلوب در تعاؤنی‌های بزرگ، ناتوانی در انطباق تعاؤنی‌های کوچک محوری‌ترین مفهوم استخراج شده است. با توجه به گستردگی مقولات و ویژگی‌های آنها تنها به ذکر نکات کلیدی پرداخته می‌شود که مقوله اصلی شناخته شده‌اند.

مشکلات درون‌بخشی تعاؤنی

منظور از مشکلات درون‌بخشی تعاؤنی‌ها آسیب‌ها و مشکلاتی است که در بدنه خود سیستم تعاؤنی در عرصه‌های گوناگون وجود دارند. این چالش‌ها را می‌توان با توجه به

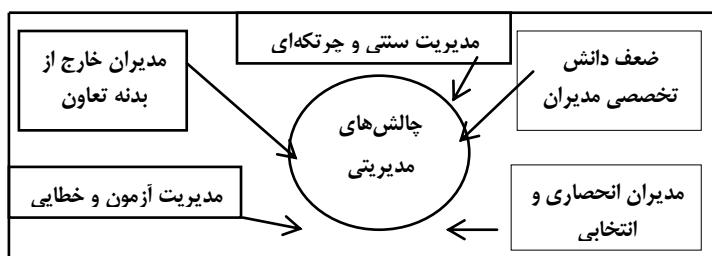
یافته‌های پژوهش به چهار دسته کلی چالش‌های مدیریتی، چالش‌های آموزشی و اطلاعاتی، چالش‌های ساختاری و سازمانی و مشکلات اقتصادی و مالی تقسیم نمود.

شکل شماره ۲: چالش‌ها و آسیب‌های درونی تهدیدکننده ساختار تعاوونی

چالش‌های مدیریتی در تعاوونی

مشکلاتی که تعاوونی‌ها در عرصه مدیریت با آن مواجه هستند دارای مؤلفه‌ها و ابعاد متفاوتی است. ابعاد گوناگون مدیریتی تعاوونی‌ها در قالب تصویر ذیل به نمایش آمداند. عرصه مدیریت با آن مواجه هستند دارای مؤلفه‌ها و ابعاد متفاوتی است. ابعاد گوناگون مدیریتی تعاوونی‌ها در قالب تصویر ذیل به نمایش آمداند.

شکل شماره ۳: مؤلفه‌ها ویژگی‌های چالش مدیریتی در تعاوونی

چالش‌های مدیریتی در تعاوونی‌ها دارای نقطه ضعف‌های بدین شرح است:

مدیریت سنتی و چرتکهای: شیوه‌های مدیریت و پیشبرد امور در تعاوین‌ها به صورت علمی و نوین نبوده و عمدتاً مبتنی بر مدیریت سنتی و چرتکهای که الگوهای سنتی و قدیمی را بازتاب می‌دهد هست. از طرفی دیگر در انجام امور مدیران به شیوه غیرهوشمندانه و عمدتاً احساسی، غیرکارشناسی، عدم انسجام و پیوستگی در امور، عدم شور و مشورت با اعضا عمل می‌کنند؛ بنابراین مدیران با تصمیمات ناکارآمد خود که عمدتاً مبتنی بر هماهنگی با اعضا و هیئت‌مدیره نبوده و با شیوه سیاه لشگری (منظور شیوه‌ای است که در آن عمدتاً یک نفر به شیوه قهرمانانه به دنبال پیگیری و حل مشکلات بوده زمام امور را در برابر سکوت و فرمانبری اعضا به دست می‌گیرد) باعث آسیب به بدن تعاوون می‌شوند. مدیر عامل یکی از تعاوین‌های کشاورزی در این خصوص بیان می‌کند: «نه اینکه طبق روال خیلی از تعاوین‌ها فقط امضاء کننده صورت جلسه باشند که متأسفانه در این گونه تعاوین‌ها یک نفر نظر می‌دهد و مجری است و مابقی افراد فقط سیاهی لشگر می‌باشند».

ضعف دانش تخصصی مدیران: بخش خصوصی بهدلایل متعدد از جمله دانش و اطلاعات اقتصادی کافی و قدرت مالی مناسب قادر است برای اداره فعالیت‌های خود مدیران موفق و کار آبی را در اختیار بگیرد و درنتیجه از سوددهی بالایی در حوزه فعالیتش برخوردار باشد. درحالی که بخش تعاوی بهخصوص به دلیل ضعف مالی، ناچار به استفاده از مدیران کم مهارت با حقوق اندک که غالباً از بین خود اعضا انتخاب می‌شود، هستند و در نتیجه از نظر مدیریت فعالیت‌هایشان با مشکل مهمی مواجه می‌گردند. دکتر رستمی در این خصوص بیان می‌کند: «بنابراین چون دغدغه‌ی رقابت ضعیفه کیفیت مدیریتش مثل بخش خصوصی نیست». دکتر صفری شالی نیز می‌افزاید: «و از طرفی هم وزارت تعاوون حکم پارکینگ داره عمدتاً شایسته سالاری رعایت نمی‌شه و خیلی از مدیرانی که وارد حوزه تعاوون می‌شن با الفبای تعاوون و مدیریت یک واحد اقتصادی آشنا نیستن».

شرایط علی بیرونی موافع توسعه‌ای تعاوون

از میان مقولات تولیدشده، تحریم‌های کلان بین‌المللی؛ توسعه شهر نشینی و رشد فردگرایی محوری‌ترین مفهوم استخراج شده است. با توجه به گستردگی مقولات و ویژگی‌های آنها تنها به ذکر نکات کلیدی پرداخته می‌شود که مقوله اصلی شناخته شده‌اند.

مفهوم تحریم‌های کلان بین‌المللی

اعمال تحریم‌های چندجانبه به ایران طی سال‌های گذشته پیامدهایی همچون کاهش رشد اقتصادی و صنعتی کشور، محدود کردن سرمایه‌گذاری‌های خارجی، تضعیف ریال، چند برابر شدن نرخ تورم و کاهش تولید و صادرات نفت و گاز برای اقتصاد ایران در بی داشت.

آقای دکتر باباخانلو مدیر کل برنامه‌ریزی وزارت تعاون در این باره معتقدند:

تحریم‌های بین‌المللی باعث شد امکان انتقال تکنولوژی مورد نیاز تعاونی‌ها به حداقل برسد و در عین حال مانع از توسعه صادرات کالاهای تعاونی‌ها و امکان جذب سرمایه گردید.

مفهوم تحریم‌های کلان بین‌المللی ۳ ویژگی‌های عمده دارد شامل: ۱- ممانعت از انتقال تکنولوژی ۲- اختلال در صادرات ۳- اختلال در سرمایه‌گذاری بین‌المللی

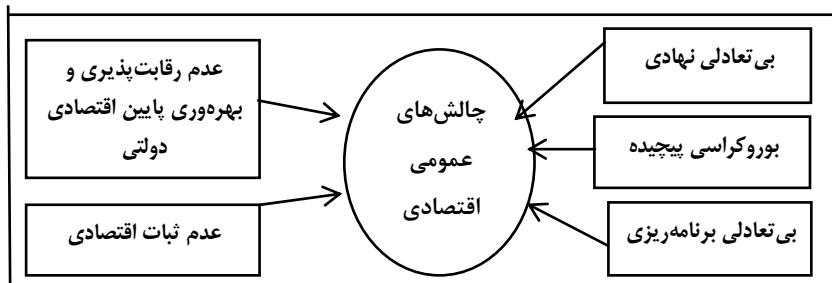
بسته

شرایط زمینه‌ای مجموعه خاصی از شرایطی‌اند که در یک‌زمان و مکان خاص جمع می‌آیند تا مجموعه اوضاع و احوال یا مسائلی را به وجود آورند که اشخاص با اشخاص با عمل/ تعامل‌های خود به آن‌ها پاسخ می‌دهند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۳: ۱۵۴). در پژوهش حاضر «چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور»، «زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور»، «چالش‌های دولتی تعاونی» به عنوان شرایط زمینه‌ای عدم توسعه‌یافتنگی تعاونی‌ها مطرح هستند.

چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور

پسوند عمومی اشاره به این واقعیت دارد که این چالش‌ها و مشکلات ناشی از فضای کلی اداری، اقتصادی و اجتماعی کشور هستند که در تمامی حوزه‌ها مؤثر هستند. در واقع حوزه اثرگذاری این چالش‌ها در تمامی واحدهای خدماتی و تولیدی از جمله تعاونی بوده و مختص به یک حوزه نیست. این چالش‌ها و مشکلات عمومی که از متن مصاحبه‌ها و پژوهش‌ها به عنوان موارد اثرگذارتر در تعاونی‌ها بدان‌ها اشاره شده است در پنج محور عمده عدم رقابت‌پذیری و بهره‌وری پایین اقتصاد دولتی، عدم ثبات اقتصادی بی‌تعادلی در برنامه‌ریزی،

بی‌تعادلی در نهادهای تصمیم‌گیر و اجرایی و بوروکراسی پیچیده در مناسبات کشور قرار می‌گیرند؛ که در تصویر زیر این مشکلات و چالش‌ها قابل مشاهده هستند.

شکل شماره ۲: چالش‌های عمومی اقتصادی مؤثر بر عدم توسعه مطلوب و فعل اقتصادی تعاوی‌ها

چالش‌ها و مشکلات مندرج در شکل شماره ۲ حکایت از آن دارند که چالش‌های بی‌تعادلی در سیستم برنامه‌ریزی و اجرایی کشور و مشکلات عمومی اقتصادی موتور و نیرومحرکه تعاوی در گردش به سمت توسعه و پیشرفت با مشکل مواجه می‌کنند و از سرعت آن می‌کاهند که در ادامه فرایند و داستان این اثرگذاری، بهدلیل کمبود فضای مقاله، در ۱ محور تشریح می‌گردد.

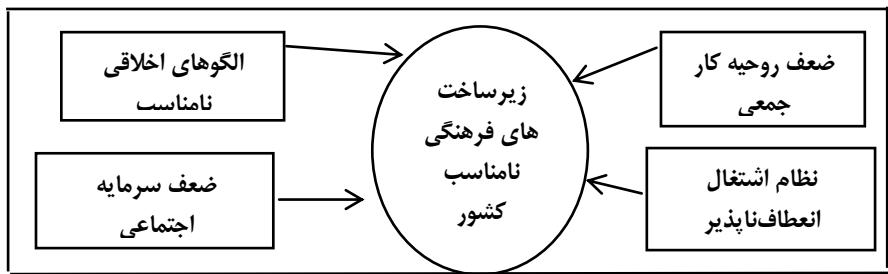
عدم رقابت‌پذیری و بهره‌وری پایین اقتصاد دولتی

ساختار کلی اقتصادی کشور به صورتی است که بیشتر متکی به نفت و حضور پرنگ دولت وابسته است. دکتر رستمی در توصیف این وضعیت بیان می‌کند: وقتی که نقش نفت تو اقتصاد ما جدی شد بی‌دلیل بزرگ شد دولت. از سال ۱۳۵۰-تا ۱۳۵۲ به دلیل افزایش درآمد نفتی گرایش عمومی و گرایش به سمت اقتصاد دولتی رفت. ما اقتصاد دولتی رو قائل بهش نیستیم و اقتصادی که بخاد متکی به نفت باشه»؛ بنابراین هرچقدر میزان سلطه و نفوذ دولت گسترده‌تر وسیع‌تر شود در نتیجه آن زمینه جهت فعالیت نهادهای اقتصادی دیگر مانند بخش تعاوی‌ها کمتر می‌شود. دکتر کلانتری در این خصوص بیان می‌کند: «در حال حاضر باید در دولت کوچک‌سازی اتفاق بیفتند چون اگر میخان که بخش تعاوون رشد کنه باید میزان نقش اقتصادی پرنگ دولت کمتر بشه تا به بخش‌هایی مانند افزوده بشه». پس

مشخص می‌شود که نقش پررنگ دولت در اقتصاد، فضای غیرقابلی با بهره‌وری پایین را بهدنبال دارد که درنهایت امر منجر به عدم موفقیت اقتصاد دولتی می‌شود». در این خصوص یکی از مدیر عامل‌های تعاوونی کشاورزی در گزارش کارگاه مشارکتی تعاوونی‌های کشاورزی بیان می‌کند: «زمانی که فضا واسه رقابت سازمان‌های تولیدی نباشه خودبه‌خود ساختار انحصاری شکل میگیره که فضای رقابتی و کیفیت را کاهش میده. نمونه بارزش خودروسازی ماست که فقط دو تا شرکت باهم رقابت میکنن همین باعث میشه کیفیت کمتر بشه».

زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب در کشور

ضعف فرهنگ تعاؤن در کشور مقوله‌ای مهم است که دال بر این واقعیت دارد که تعاؤن به همراه ارزش‌ها و مزایای اقتصادی و اجتماعی آن در جامعه ترویج و تشویق نشده است. به صورتی که عموم مردم نسبت به تعاؤن و اهداف آن و اصول آن آگاهی چندانی ندارند. در الگوهای اخلاقی و فکری فرهنگی کشور ما که تعاملات و مناسبات ما را هدایت می‌کنند ویژگی‌هایی ملاحظه می‌شود که مانع ادامه فعالیت هرچه بهتر تعاوونی‌ها می‌گردند. ابعاد گوناگون این ویژگی‌ها در تصویر ذیل تشریح شده است.

شكل شماره ۵: عوامل فکری، اخلاقی و فرهنگی مؤثر بر پیدایش زیرساخت‌های نامناسب کشور

با توجه به شکل شماره ۳ مشخص می‌شود که الگوهای اخلاقی نامناسب، سرمایه اجتماعی، ضعف روحیه کار جمعی و نظام اشتغال انعطافناپذیر مجموعه ویژگی‌های اخلاقی در جامعه هستند که زیرساخت‌های فرهنگی نامناسبی در کشور به منظور فعالیت هرچه بهتر

تعاونی‌ها پدید آورده‌اند. در ادامه به تشریح فرایند اثرگذاری، یک مورد از این ویژگی‌های مذکور بر روند فعالیت تعاونی پرداخته می‌شود.

الف) الگوهای اخلاقی نامناسب

ویژگی‌های اخلاقی متنوعی در نظام فرهنگی ما تعریف شده است که راهنمای عمل کنشگران در عرصه رفتاری آن‌هاست. این ویژگی‌ها شامل موارد زیر است. یکی از این الگوهای فرهنگی نامناسب عقلانیت ابزاری و منفعتی طلبی است. دکتر رستمی در این خصوص بیان می‌کند: «در این همین راستا دکتر رستمی بیان می‌کند. «در همه دنیا اگر تعاملی پیش رفت یکسری آدمای فداکار بودن و این آدمای ایران کم می‌شن و از طرفی اعتماد کم می‌شه» بنابراین شخصیت فداکار که بخواهد جهت منافع جمعی و خیر عمومی حرکت کند کم شده است. دکتر گلچین در این زمینه بیان می‌کند. آمادگی که مایه‌کاری بکنیم که در عین حال که خیرش به خودمان می‌رسه به دیگران هم برسه وجود نداره».

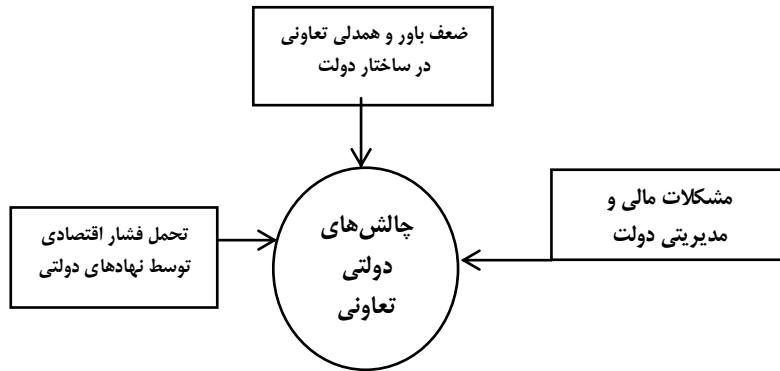
شرایط مداخله‌گر

شرایط دخیل (میانجی) آن‌هایی‌اند که شرایط علی را تخفیف یا به نحوی تغییر می‌دهند (استراوس و کورین، ۱۳۹۲: ۱۵۳). در پژوهش حاضر ضعف متولیان تعاون در کشور، چالش‌های تعاون در عرصه بین‌الملل و چالش‌های حقوقی تعاونی‌ها به عنوان شرایط میانجی در نظر گرفته شده‌اند.

چالش‌های دولتی تعاونی

منظور از چالش‌های دولتی تعاونی، مشکلات و دغدغه‌هایی است که در بستر دولت وجود دارد و به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر تعاون و تعاونی اثرگذار هستند. بهنحوی که دولت در متن تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌های خود با چالش‌هایی مواجه است که فرصت رسیدگی کامل و بلندمدت به یک حوزه خاص مانند تعاونی را ندارد. چالش‌هایی که درون ساختار دولت بوده و تهدیدکننده تعاون و فعالیت‌های آن نیز هست شامل سه دسته عمدۀ ضعف باور و همدلی تعاونی در ساختار دولت و دولتمردان، مشکلات مالی و مدیریتی و

تحمیل فشارهای اقتصادی توسط ارگان رقیب و دولتی می‌شوند که ساختار فعالیت تعاونی‌ها را در روند تولید و توزیع خدمات دچار رکود می‌کند.

شکل شماره ۶: ویژگی‌ها و مؤلفه‌های چالش‌های دولتی تعاونی

ضعف باور و همدلی تعاونی در ساختار دولت و دولتمردان

برای رسیدن به توسعه و پیشرفت اقتصادی نیازمند یک باور و میل به خواستن در عرصه اجرایی و عمومی کشور هستیم. بارها در کشور ما از حوزه تعاون و تعاونی به عنوان راهکار حل چالش‌های اقتصادی همچون بیکاری و فقر و عدالت اجتماعی سخن گفته شده است و حتی برنامه‌های قانونی زیادی جهت توسعه این بخش تنظیم شده است. با وجود این برنامه‌ها باز شاهد رشد تعاون در حد مطلوب نیستیم. به نظر می‌رسد که مشکل تعاونی‌ها ناشی از یک میل و اراده است که دولتمردان را نسبت به تعاون و اهمیت آن به سمت جلو هدایت کند. دکتر صفری شالی در این زمینه بیان می‌کند: یعنی اون میل و باور از سمت دولت برای رشد تعاونی وجود نداره؛ اما اینکه (دولت) استراتژی بلندمدت بدهد چیزی وجود ندارد». علاوه بر این تعامل‌گران از عدم همکاری و حمایت لازمه بخش دولتی و نهادهای دولتی از خود گلایه دارند. دکتر قاسمی‌نیا عضو اتاق تعاون کشور در این زمینه بیان می‌کند: نکته دیگر حمایت دولت از تعاونی‌ها. این حمایت ما برای اینکه در عرصه اقتصاد حضور داشته باشیم و در عرصه رقابت تعامل حرف واسه گفتن داشته باشه دولت باید توانمندسازی انجام بده.

اصلًاً یکی از موضوعات اساسی اصل ۴۴ توانمندسازی بخش خصوصی و تعاون توسط دولته. ما که هم در بخش دولتی بودیم هم در بخش غیردولتی و خصوصی واقعًاً ندیدیم که اقدامی به آن صورت انجام‌گرفته باشد». مدیرعامل یکی از تعاوونی‌های اعتبار نیز می‌افزاید: عدم اعتماد کافی بخش دولتی به تشکل‌های تعاوونی و اتحادیه. برخورد سلیقه‌ای مدیران دولتی با بخش تعاؤن وجود داشته و دارد».

راهبرد/کنش (تعاملات و کنش‌ها)

عمل/تعامل یا کنش/کنش متقابل اصلاحاتی‌اند که ما برای اشاره به تاکتیک‌های راهبردی و طرز عمل‌های عادی یا روتین و چگونگی مدیریت موقعیت‌ها توسط افراد در مواجهه با مسائل و امور به کار می‌بریم. این تاکتیک‌ها یا رفتارهای عادی چیزهایی‌اند که مردم و سازمان‌ها و جوامع یا ملت‌ها انجام می‌دهند یا می‌گویند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۵). نگاه کوتاه‌مدت به تعاؤنی، پیدایش تعاملات نابه هنجار و صدمه دیدن ساختار تعاؤن به عنوان کنش‌ها و تعاملات پژوهش حاضر در نظر گرفته شده‌اند.

مفهوم نگاه ابزاری دولت به تعاؤنی‌ها

مفهوم نگاه ابزاری دولت به تعاؤنی‌ها از مهم‌ترین عوامل درونی شکل‌گیری موائع توسعه‌ای تعاؤن است. تاریخ هفتاد و چند ساله تعاؤن در ایران نشان می‌دهد در غیاب رویکرد هدفمند و استراتژیک مبتنی بر تعریف و تبیین نقش توسعه‌ای نهضت تعاؤن، مواجهه دولت‌ها با تعاؤن رویکردی پروژه محور بوده است. فقدان رویکرد استراتژیک در این حوزه موجب شده است این رابطه در چارچوب نگاه کوتاه‌مدت و ابزاری تعریف شده و از سازوکار تعاؤن عمده‌تاً برای ساماندهی و مدیریت چالش‌ها و بحران‌های اقتصادی-اجتماعی بخصوص آنهایی که دارای قابلیت تبدیل به چالش‌ها و بحران‌های سیاسی-امنیتی بودند، استفاده شده است.

مفهوم نگاه ابزاری دولت به تعاؤنی‌ها ۳ ویژگی‌های عمدۀ دارد شامل:
۱- مداخله جویانه بودن
۲- نگاه کوتاه‌مدت داشتن
۳- استفاده در شرایط بحرانی

این رویکرد دولت به تعاؤن یعنی نگاه کوتاه‌مدت، ابزاری و مداخله‌جویانه مانع از این شده است تا تعاؤن به عنوان یک نهاد اجتماعی از دل نیازهای جامعه برخاسته و با کمک

نیروها و گروههای اجتماعی رشد و نمو پیدا کند. تجربه‌ای که در بسیاری از کشورها تکرار شده و تعاون پس از دوران افت و خیزهای اولیه راه رشد خود را پیدا کرده و با دستیابی به کارکردهای طبیعی خود به امری نهادینه تبدیل شده و در کنار سایر انواع فعالیت‌های تجاری به جایگاه مناسبی در حیات اقتصادی و اجتماعی آن کشورها دست پیدا کرده است.

آقای دکتر رستمی مدیر کل آموزش و پژوهش وزارت تعاون در این باره معتقدند:

«وقتی جنگ شروع شد مشکل گرانی و اختکار و کمبود کالا و اینا بوجود اومد دولت باز تعاونی مصرف رو ابزار قرار داد و یه موجی از تعاونی‌های مصرف رو توی اون دوره دیدیم».

«پس در سال ۱۳۷۰ وزارت تعاون تأسیس شد برای حمایت از تعاونی‌های اشتغال‌زا. در اوایل تعاونی‌های مشاء برای سازماندهی مشکلات کشاورزان ایجاد شد. در واقع تعاونی بیش از این که یک نهاد اجتماعی باشد ابزاری بود در دست دولت برای حل معضلات اقتصادی و اشتغال و سازماندهی نظام توزیع».

پیامدها: عدم توسعه تعاونی‌ها

آخرین اصطلاح پارادایمی پیامد است. هر جا انجام یا عدم انجام عمل / تعامل معینی در پاسخ به امر یا مستلهای یا بهمنظور اداره یا حفظ موقعیتی از سوی فرد یا افرادی انتخاب شود، پیامدهایی پدید می‌آید (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۶). عدم کامیابی تعاونی‌ها و بهتیغ آن ظهور بی‌اعتمادی ناشی از عدم کامیابی تعاونی‌ها به عنوان پیامدها در پژوهش حاضر در نظر گرفته شده‌اند. عدم کامیابی تعاونی‌ها نتیجه کنش‌ها و تعاملات ایجاد شده (نگاه کوتاه‌مدت به تعاونی، پیدایش تعاملات نابهنجار و صدمه دیدن ساختار تعاون) و تأثیرپذیری از شرایط علی و زمینه‌ای و میانجی است.

نتیجه‌گیری

سؤال اصلی پژوهش این است که: چه نظریه‌ای عدم توسعه تعاونی‌ها را تبیین می‌کند؟ برای پاسخ به این سؤال مقوله هسته «مowanع ساختاری- اجتماعی» از داده‌های پژوهش احصاء گردید و به مرکز نقل مدل پارادایم تبدیل شد. در مدل پارادایمی ارائه شده چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور، زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور، چالش‌های دولتی تعاونی

به عنوان «شرايط زمينه‌اي» مشکلات درون‌بخشی تعاوني، عدم برنامه‌ريزي مشخص و مدون در خصوص تعاوني و ضعف سرمایه انسانی در تعاوني به عنوان «شرايط علی»، ضعف متوليان تعاوون در کشور، چالش‌های تعاوون در عرصه بين‌الملل و چالش‌های حقوقی تعاوني‌ها «شرايط ميانجي»، نگاه کوتاه‌مدت به تعاوني، پيدايش تعاملات نابهنجار و صدمه دیدن ساختار تعاوون «فرآيندها»، عدم کاميابي تعاووني‌ها و ظهور بی‌اعتمادي ناشی از عدم کاميابي تعاووني‌ها به عنوان «پيامدها» عدم توسعه يافتنگی تعاووني‌ها هستند.

چالش‌ها و مشکلات عمومي در به وجود آمدن مشکلات درون‌بخشی تعاووني‌ها، عدم برنامه‌ريزي مشخص و مدون در خصوص تعاوني ضعف متوليان تعاوون در کشور مؤثر هستند. ارتباط ميان مشکلات و چالش‌های عمومي کشور و مشکلات درون‌بخشی تعاووني‌ها را می‌توان اينگونه شرح داد که مشکلات عمومي اقتصادي در کشور به مشکلات مالي و سرمایه‌اي، ضعف در تجهيزات و ملزمات اوليه و مشکلات توليدی تعاووني‌ها منجر شده است. از طرفی مشکلات ناشی از اقتصاد دولتي خود را در مشکلات درون‌بخشی تعاووني در قالب ساختار غيرقابلی تعاووني‌ها نشان می‌دهد. بی‌تعادلي و بی‌برنامگی نهادی موجود در کشور خود را در ساختار تعاووني‌ها به صورت تعارضات درونی تعاووني‌ها، مشکلات نقشی در تعاووني، ضعف ارتباط بين‌بخشی و درون‌بخشی نشان می‌دهد. ارتباط ميان چالش‌ها و مشکلات عمومي کشور را با عدم برنامه‌ريزي مشخص و مدون در خصوص تعاووني می‌توان به اين نحو شرح داد که مشکلات ناشی از اقتصاد دولتي در کشور به مشکلات اقتصادي ناشی از ترجمان‌های رقيب در تعاووني‌ها و مشکلات مالياتي ختم شده است. مشکلات عمومي اقتصادي در کشور نيز منجر به ضعف حمایت‌های مالي و مشکلات مربوط به تسهييلات بانکي شده است. ضعف در تصويب و نهادينه‌سازی قوانين در کشور نيز به عدم ضمانت و حمایت مشخص از تعاووني‌ها و مشکلات مالياتي در تعاووني‌ها منجر شده است. بی‌تعادلي و بی‌برنامگی نهادی موجود در کشور نيز در مشکلات مربوط به عدم برنامه‌ريزي مشخص و مدون در خصوص تعاووني‌ها به جايگاه نامشخص تعاووني، ضعف ارتباط و حمایت فرا‌بخشی منجر شده است. در تشریح ارتباط ميان چالش‌ها و مشکلات عمومي کشور و ضعف متوليان تعاوون در کشور می‌توان گفت که بی‌تعادلي و بی‌برنامگی

نهادی است که منجر به دخالت نایحای وزارت تعاظون در امور تعاوونی‌ها می‌گردد. بوروکراسی رایج در کشور نیز نمودش در تشکیلات متولیان تعاظون در کشور به پیچ و خم‌های اداری و طولانی شدن فرآیند اخذ مجوز ختم می‌گردد. یکی دیگر از بسترها ای عدم توسعه‌یافتنگی تعاوونی‌ها زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور است. ارتباط میان زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور و مقولات علی و مداخله‌گر را می‌توان بدین نحو شرح داد که زیرساخت‌های نامناسب کشور با مشکلات درون‌بخشی تعاوونی، عدم برنامه‌ریزی مشخص و مدون در خصوص تعاوونی، ضعف سرمایه انسانی در تعاوونی در ارتباط است. رابطه میان زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور را با مشکلات درون‌بخشی تعاوونی‌ها بدین نحو می‌توان شرح داد که فرسایش سرمایه‌ی اجتماعی، ضعف روحیه‌ی کار جمعی، وجود الگوهای اخلاقی و فکری نامناسب منجر به واسطه بودن و عدم اتکا به خود، مشارکت ضعیف اعضا درون تعاوونی‌ها شده است. از طرفی بی‌تفاوتی نسبت به نهاد تعاظون و بی‌اطلاعی عمومی از وجود تعاوونی در کشور منجر به ضعف آموزش حقوقی کارکنان، ضعف آموزش و تخصص در تعاوونی و ضعف اطلاعاتی در میان اعضا شده است. از طرف دیگر نظام و فرهنگ اشتغال انعطاف‌ناپذیر در تعاوونی منجر به مشکلات مربوط به عرضه کالا در تعاوونی‌ها شده است. ارتباط میان زیرساخت‌های نامناسب کشور با عدم برنامه‌ریزی مشخص و مدون در خصوص تعاوونی را بدین نحو می‌توان تشریح کرد که بی‌تفاوتی نسبت به نهاد تعاظون در کشور منجر به بی‌توجهی به تعاوونی در برنامه‌ریزی‌های مختص به تعاوونی‌ها گردیده است. از طرفی بی‌اطلاعی عمومی از وجود تعاوونی منجر به درک نادرست از تعاوونی در برنامه‌ریزی در خصوص تعاوونی‌ها شده است. ارتباط میان زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور و ضعف سرمایه انسانی در تعاوونی‌ها را بدین نحو می‌توان شرح داد که وجود الگوهای اخلاقی و فکری نامناسب، ضعف روحیه کار جمعی و بی‌تفاوتی نسبت به نهاد تعاظون با نگاه ابزاری اعضا درون تعاوونی‌ها در ارتباط است. از طرفی بی‌اطلاعی عمومی از وجود تعاظون به ضعف آموزش و آگاهی اعضا منجر می‌گردد. یکی دیگر از بسترها توسعه‌نیافتنگی تعاوونی‌ها چالش‌های دولتی تعاوونی‌هاست. چالش‌های دولتی تعاوونی‌ها با مشکلات تولیدی تعاوونی‌ها و مشکلات مربوط به عرضه کالاهای تعاوونی از مشکلات درون‌بخشی تعاوونی‌ها، جایگاه نامشخص تعاوونی از مقوله عدم برنامه‌ریزی مشخص و مدون در خصوص تعاوونی،

ضعف رقابت با بخش خارجی از چالش‌های تعاون در عرصه بین‌الملل در ارتباط است. از شرایط علی توسعه‌نیافرندگی تعاونی‌ها عدم برنامه‌ریزی مشخص و مدون در خصوص تعاونی‌ها با چالش‌های حقوقی تعاونی‌ها و چالش‌های تعاون در عرصه بین‌الملل در ارتباط است. بدین نحو که جایگاه نامشخص تعاونی‌ها منجر به تدوین قوانین نامناسب و ضعف نهادینه‌سازی در اجرای قوانین تعاونی‌ها از چالش‌های حقوقی تعاونی‌ها و سیاست‌های تجاری نامطلوب از چالش‌های حقوقی تعاونی‌ها شده است. از طرفی عدم ضمانت و حمایت مشخص از تعاونی‌ها با عدم استقلال در وضع قوانین، ضعف نهادینه‌سازی و اجرای قوانین در چالش‌های حقوقی تعاونی‌ها در ارتباط است.

پس از مشخص گشتن روابط میان شرایط زمینه‌ای، علی و میانجی با یکدیگر به رابطه میان آن‌ها با مقولات فرآیندی پرداخته می‌شود. چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور با صدمه دیدن ساختار تعاونی در ارتباط است. بدین نحو که مشکلات عمومی اقتصادی از چالش‌ها و مشکلات عمومی کشور در تحلیل رفتار قدرت رقابت‌پذیری تعاونی‌ها و تحلیل رفتار سرمایه اقتصادی آن‌ها مؤثر است. از طرفی ضعف در تصویب و نهادینه‌سازی قوانین در پیدايش تعاملات غیررسمی سودجویانه و رانت در تعاونی‌ها مؤثر است. زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور نیز با پیدايش تعاملات نابه هنجار و نگاه کوتاه‌مدت در تعاونی ارتباط وجود دارد. بدین نحو که وجود الگوهای اخلاقی و فکری نامناسب در کشور است که زمینه پیدايش تعاملات غیررسمی و سودجویانه و رانت را در تعاملات و راهبردهای تعاونی‌ها فراهم می‌نماید. از طرفی ضعف روحیه کار جمعی در تعاونی‌ها و بی‌تفاوتوی نسبت به نهاد تعاون زمینه‌های نگاه کوتاه‌مدت یا بهاصطلاح تب مالتی را در تعاونی‌ها فراهم می‌آورد. بهطورکلی می‌توان گفت که یکی از علت‌های مهم پیدايش تعاملات نابه هنجار در تعاونی‌ها، مشکلات درون بخشی تعاونی‌هاست. هنگامی که تعاونی‌ها از مشکلات جدی همچون ضعف آموزش، مشکلات مدیریتی، مشکلات سرمایه‌ای و مالی رنج می‌برند اعضای تعاونی‌ها برای رسیدن به حداقل سود شخصی و یا حتی موفقیت تعاونی‌شان در شرایطی که بسترها قانونی و فرهنگی و اقتصادی بهمنظور تحقق این امر مهیا نیست به تعاملات نابه هنجار سودجویانه روی می‌آورند. عدم برنامه‌ریزی مدون و مشخص در تعاونی‌ها که خود را در

چالش‌های حقوقی موجود در ساختار تعاوونی‌ها خود را نشان می‌دهد بر روی پیدایش تعاملات نابهنجار در تعاوونی‌ها تأثیر به سزایی دارد. هنگامی که در تدوین قوانین مربوط به تعاوونی‌ها و نهادینه‌سازی و اجرای قوانین موجود ضعف وجود داشته باشد بستر مشخص و تضمین شده‌ای برای موقیت تعاوونی‌ها وجود ندارد و اعضای تعاوونی‌ها با درک و تجربه این امر به تعاملات غیررسمی و سودجویانه روی می‌آورند. از طرف دیگر ضعف متولیان تعون در کشور نیز منجر به این امر می‌گردد که تعاوونی‌ها نه تنها از حمایت مشخص و مدون نالمیدند بلکه از دخالت‌های نابهنجاری متولیان گریزان باشند. این گریز از دخالت و عدم امید به حمایت خود را در پیدایش تعاملات نابهنجار در تعاوونی‌ها نشان می‌دهد. از طرف دیگر ضعف متولیان تعون در کشور و عدم حمایت مستمر و نهادینه‌شده از آن‌ها تعاوونی‌ها را به وضعیتی سوق می‌دهد که امیدی به فعالیت مستمر آن‌ها نیست و عملاً نگاهی کوتاه‌مدت برای تعاوونی‌ها به وجود می‌آید. در نهایت نگاه کوتاه‌مدت به تعاوونی و پیدایش تعاملات نابهنجار درون تعاوونی‌ها منجر به صدمه دیدن ساختار تعون می‌گردد. پیدایش تعاملات نابهنجار درون تعاوونی‌ها که از جمله آن‌ها پیدایش تعاملات غیررسمی سودجویانه و پیدایش رانت خود منجر به تحلیل رفتن سرمایه اقتصادی و اجتماعی درون تعاوونی‌ها می‌گردد. در نهایت می‌توان گفت عدم کامیابی تعاوونی‌ها پیامد صدمه دیدن ساختار تعون در کشور است. با عدم کامیابی تعاوونی‌ها و بازتاب آن در فضای جامعه بی‌اعتمادی به نهاد تعون و نالمیدی از این نهاد در بین اعضای جامعه شکل می‌گیرد. بدنه‌حوزی که با ظهور بی‌اعتمادی ناشی از عدم کامیابی تعاوونی‌ها بسترهای و علت‌های ناکامیابی تعاوونی‌ها تشید می‌گردد. تعاوونی در کشور خود می‌تواند یک راه حل برای بروز رفت از شرایط اقتصادی نامطلوب باشد. با عدم کامیابی تعاوونی‌ها در کشور چالش‌ها و مشکلات اقتصادی کشور تشید می‌گردد. از طرفی نهضت تعاوون می‌توان خود عاملی برای افزایش همبستگی میان افراد با تجربه کار جمعی موقیت‌آمیز مبتنی بر اعتماد باشد. با عدم کامیابی این نهضت زیرساخت‌های فرهنگی نامناسب کشور نیز تشید می‌گردد. در نهایت با تشریح خط داستان «موانع ساختاری اجتماعی» به عنوان مقوله هسته پژوهش حاضر انتخاب گشت. موانع ساختاری مشکلاتی هستند که درون تعاوونی‌ها وجود دارند و موانع اجتماعی اشاره به بسترهای نامناسب رشد تعاوونی‌ها در کشور دارند.

منابع

- تجربه برنامه‌ریزی در کشور ایران (۱۳۸۷)، دفتر مطالعات اقتصادی وزارت بازرگانی، تهران.
- توفيق، فيروز (۱۳۸۵)، برنامه‌ریزی در ایران و چشم‌انداز آینده آن، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، چاپ اول.
- درگاه اینترنتی اتحادیه بین‌المللی تعاون، سال (۲۰۱۲).
- سازمان برنامه و بودجه، خلاصه پنجمین برنامه عمرانی، (۱۳۵۲).
- زیاری، کرامت‌الله (۱۳۸۱)، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد، چاپ دوم، یزد.
- طلوعی، محمود (۱۳۷۲)، فرهنگ جامع سیاسی، تهران، علم و سخن.
- علیزاده، عباس و معصومه اسدی عطایی (۱۳۹۰)، مقررات تعاونی‌ها، انتشارات آرمان خرد.
- کلباسی اصفهانی، علی‌اصغر (۱۳۷۴)، نقش تعاونی‌ها در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، نشر ثمره، تهران.
- گل محمدی، حمید (۱۳۸۹)، نهضت‌های تعاون در جهان، انتشارات فرهنگ دهدخدا.
- مستعاني، محمدحسین (۱۳۷۵)، تعاون و گسترش عدالت اجتماعی، وزارت تعاون.
- مستعاني، محمدحسین (۱۳۷۶)، مجموعه قوانین و مقررات تعاونی، جلد دوم.
- معاونت امور نظام بهره‌برداری وزارت کشاورزی، گزارش اجمالی از عملکرد واحدهای تابعه (منتشر نشده)، ۱۳۷۵.
- مهاجرانی، مصطفی و جعفر عسکری (۱۳۸۴)، تحولات تعاون در ایران: گذشته، حال و آینده، نشر سروستان، تهران.
- نامغ، پرویز (۱۳۸۶)، مبانی مدیریت دولتی، نشر هستان.
- نورمحمدی، خسرو (۱۳۷۳)، جنبه‌های اقتصادی مبادلات مرزی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.
- زولی، کی برلی (۱۳۸۵)، اصول و رویکرد تعاون در قرن بیست و یکم، ترجمه مرجانه سلطانی، وزارت تعاون.
- اصول اندیشه‌های تعاون، وزارت تعاون، تهران، ۱۳۸۴.

- استروس /کورین (۱۳۹۰)، مبانی پژوهش کیفی، مترجم افشار، نشر نی.
 - ملانی بیرکس وجین میلز (۱۳۹۳)، تحقیقی مبنایی، ترجمه: دکتر اعرابی و بانشی، نشر پژوهش‌های فرهنگی
 - محمدرضایی، ع. (۱۳۸۷)، بررسی و شناسایی موائع و گسترش فعالیت‌های تعاونی در استان گلستان، *ماهانه تعاون*، شماره ۱۹-۱۹۴.
 - نجفی، ب. (۱۳۸۸)، تجربیات جهانی در زمینه نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر.
- Glaser, B.G. & Strauss, L. (2008), *The Discovery of Grounded Theory: Strategies, For Qualitative Research* Chicago, Aldine Publishing Company.